

Opponensi vélemény

Csizér Kata: Az angoltanárok motivációja: Egy feltáró kutatás eredményei című akadémiai doktori értekezéséről

Csizér Kata feltáró kutatása hiánypótló, mivel a tanári motivációra vonatkozóan nem történt még átfogó vizsgálat Magyarországon. A jelen kutatás sem általában a tanári motivációval foglalkozik, hanem az angoltanárokéval, és a művet elolvasva világos, hogy más tanároknál más típusú motivációk lehetnek jellemzők, mi több, más nyelv tanárainak is az itt található eredményektől eltérő motivációs típusai lehetnek.

Ugyanakkor Csizér Kata nem most kezdett el a motiváció kutatásával foglalkozni. Olyan műhelyben dolgozik, olyan kollégákkal végzi kutatásait, akik a nyelvpedagógiának régóta elismert szakértői. Ha végignézzük publikációs listáját, azt látjuk, hogy egy jól működő, elhivatott szakmai közösség tagja, ahol az egyének közös témákat kutatnak egymással. Állandó szerzőtársai között látjuk a kutatóműhely többi tagját, de a korábbi, ma már külföldön dolgozó munkatársakkal is megmaradt a közös gondolkodás, a tapasztalatcsere, az egymástól tanulás. Számos hivatkozás, valamint közös publikáció is született Dörnyei Zoltánnal és Kormos Judittal is, akik világszerte ismert és elismert szakemberei lettek a nyelvpedagógiának.

A bíráló könnyen juthat arra a következtetésre, hogy ilyen jó szakmai közösségben könnyű lehet dolgozni, és talán a sok közös munka és támogatás jobban motiválhatja a kutatót egy akadémiai doktori mű benyújtására. Azonban az értekezést végigolvasva egyértelművé válik, hogy az élvezetes olvasmány mögött sokéves, magas színvonalú, igen komoly munka van, amely megszületéséhez nagyban hozzájárult a Bólyai János Kutatási Ösztöndíj.

A 240 oldalas értekezés első 172 oldala gördülékeny, bármely angoltanár számára érdekes és izgalmas olvasmány. Az interjúkutatás eredményeinek bemutatása sokak számára „flow-élményt” jelenthet, hiszen ismerősek az elemzett tapasztalatok, szívesen merülünk el kollégák tapasztalatainak olvasásában, különösen ha ráismerünk olyan helyzetekre, amelyek számunkra sem idegenek. A statisztikai elemzések eredményeinek bemutatása már sokkal tömörebb, rendkívüli koncentrációt igénylő rész, mindössze 28 oldal, amit nehezebb követni, nehezebb megérteni. Ez a tömör elemzés viszont a kutató professzionalizmusáról tanúskodik, és azt mutatja, hogy az adatokat teljesen átlátja, pontosan tudja, mit mivel akar mérni, mit mivel akar összehasonlítani, és a statisztikai elemzések eredményeit pontosan tudja értelmezni.

Az értekezés 8 részre oszlik, amelyből az első három rész elméleti bevezető. A negyedik rész ismerteti a kutatás módszereit, ezt követi az interjúkutatás, a próbakutatás és a főkutatás eredményeinek bemutatása és elemzése. Amíg az interjúkutatás és próbakutatás eredményei leíró jellegűek és könnyen érthetőek, addig a főkutatás eredményei tömény statisztikai elemzések után születnek meg, melyek során a szerző ismerteti a Cronbach-alfa szeriti megbízhatóságot, a skálák leíró statisztikáját, korrelációs és regressziós elemzéseket,

klaszteranalízist végez. Minden elemzés végén található összefoglalás, amely segíti az olvasót a szerzővel való együttgondolkodásban. A 8. rész az egész mű összefoglalása, amelyben a legfontosabb eredményeket megismétli, és felhívja a figyelmet a kutatás hiányosságaira, valamint számos további kutatási irányt ad meg.

Az idézett szakirodalom 15 oldalon keresztül sorolja a releváns nemzetközi és hazai publikációkat – köztük a szerző és munkatársai által megjelentetett korábbi műveket, amellyel igazolja, hogy a szakterületnek régi ismerője, kutatásai hosszú évekre nyúlnak vissza az értekezés témájának, vagy ahhoz kapcsolódó témáknak területén. 7 függelék zárja a dolgozatot, amelyek kiegészítik az értekezés törzsszövegében mondottakat.

A kutatás hátterében az a nem ritkán emlegetett ok áll, hogy a nyelvtanárok – köztük az angoltanárok – szeretnék világosan látni, hogy mi lehet az oka annak, hogy Magyarországon nagyon kevés az idegen nyelveket beszélők aránya, és ez az Eurobarométer felméréseiben mindannyiszor nyomon követhető. Csizér Kata korábbi kutatása a nyelvtanulói motivációra terjedt ki, de most elérkezettnek látta az időt, hogy az eddig még nem vizsgált nyelvtanári motivációt vegye górcső alá, hiszen a tanulói motivációra kell hogy hasson a nyelvtanári motiváció, amely magában foglalja a tanítási munkába, a szakmai fejlődésbe, illetve a nyelvtudásszint szinten tartásába vagy fejlesztésébe fektetett erőfeszítés mennyiségét. A nyelvtanulói motivációval foglalkozó elméleti rész első látásra nem tűnik relevánsnak a dolgozatban, viszont ha figyelembe vesszük, hogy a nyelvtanár motivációját a saját nyelvtanulói tapasztalatai is alakítják, joggal van itt helye ennek az ismertetésnek.

A nemzetközi szintű nyelvtanári motivációkutatások leírása előrevetíti azokat a sarkalatos pontokat, amelyek Csizér Kata kutatásában irányt adnak (tanári identitás, énkép, autonómia, kiégés, narratívaelemzés, tudati és érzelmi beállítódottság, elkötelezettség, önreflexió, mikro-, mezo- és makroszintű motiváció), valamint ismerteti a motivációs stratégiákat.

A Dörnyei-féle hatpontos kihívássor a motiváció alakulására tartalmazza a környezeti hatást is: „a nyelvtanulás osztályteremben vagy osztálytermen kívül történik, hogyan írható le a beszélők közti kapcsolat, mi jellemzi a csoportközi kapcsolatokat és a nemzeti ideológiai beállítódásokat” (p. 13.), így a 3. rész részletesen ismerteti a nyelvtanulási környezetet, a nyelvtudás jellemzőit, a nyelvtanárképzés változásait Magyarországon.

A jelenlegi osztatlan tanárképzés és a diszciplináris szakok összehangolását, a szétválasztás hiányát nem problémaként, hanem tényként említi. Valóban nem lenne-e több értelme annak, ha a tanárképzésben sokkal inkább a szaktanári kompetencia, a készségek fejlesztése (többek között a tanulói motiváció felélesztésének eszközei), a módszertani eszköztár megismertetése és gyakorlása kapna nagyobb szerepet az irodalomelmélet, vagy nyelvtörténeti kurzusok helyett?

Módszerek

Az interjúkutatás 10 angoltanár résztvevővel zajlott, akiknek többsége nő, és mindannyian budapesti, vagy Budapest környéki településen dolgozik. Köztük

vannak minden nyelvtanítási szinterről valók (iskola, cégek stb.), de az általuk adott válaszok sokban hasonlítanak egymáséira. Izgalmasabb lett volna, ha vidéki, hátrányosabb helyzetű régióból származó nyelvtanárok válaszáiról is olvashatunk, talán az egész kutatás más eredményekkel szolgált volna.

A kérdőíves próbakutatás módszertani leírásából nem derül ki, hogy az azt kitöltő 52 nyelvtanár is vajon Budapestről és környékéről verbuválódott-e, de annyi bizonyos, hogy angoltanárokat tömörítő Facebook csoportokból kerültek ki (tehát az aktivitásuk, motivációjuk feltételezhetően nagyobb az átlagosnál). Az adatközlők több mint harmada élt hat hónapnál hosszabb ideig külföldön, 84%-uk angol nyelvterületen. Ez nem jellemző országosan, tehát itt is gyanús, hogy az eredmények nem az országos, átlagos angoltanár-motivációt fogják bemutatni. Kár, hogy a korábbi (Öveges és Csizér, 2018) országos reprezentatív mintán készített felmérés eredményeit nem látja a szerző elég megbízhatónak ahhoz, hogy jelenlegi eredményeivel összehasonlítsa. Milyen mintavételi bizonytalanságok voltak?

A főkutatásban is úgy tűnik a résztvevők földrajzi eloszlása, vagy szakmai aktivitása az előző két kutatásban résztvevőkével azonos, legalábbis nincs utalás a 196 válaszadó munkahelyéről, de itt is majdnem egynegyedük élt hosszabb ideig angol nyelvterületen.

Módszertanilag a konstruktumok kialakítása szépen végigvezetett, lépésről lépésre ismertetett. A skálák megbízhatóak.

Eredmények

Az interjúkutatás eredményeit ismertető részben sok evidens megnyilatkozást olvashatunk (igazán magabiztosak a nyelvhasználatban a célnyelvi országban eltöltött bizonyos idő után lettek, több kontakt – több gyakorlási lehetőség, a magyar iskolai nyelvtanulás nyelvtancentrikussága, a tanárképzés korszerűtlensége stb.). A résztvevők személyiségéről nem tudunk semmit, de a válaszokból az derül ki, hogy erős, optimista emberek, akik felismerik demotivált állapotukat, és azon változtatni akarnak és tudnak is. Mindegyik erősen motivált a nyelvtudásuk fejlesztésében, és ennek érdekében ténylegesen tesznek is. Fontosnak tartják saját szerepüket a diákok motiválásában, hisznek magukban. Önbizalmukat a pályán eltöltött idő erősíti (ami nem biztos hogy jó, szerintem, hiszen a „rutinból működik” helyzeteket kellene elkerülni a nyelvórákon), sikereiket szakmai és nyelvi tudásszintjüknek, valamint empatikus egyéniségeiknek tudják be, s bár a kudarcról nehezebben beszélnek, azt is tudják, hogyan oldják meg az esetleges problémáikat, és elfogadják, hogy valami végképp nem megy. A 150. oldalon a szerző is megjegyzi az összefoglalásban: „az eredményeket nyilván befolyásolta, hogy sikeres nyelvtanulókkal és nyelvtanárokkal készült az interjú”.

A próbakutatás eredményeinek sokoldalú statisztikai elemzése és bemutatása után kerültek a főkutatás skálái meghatározásra. Az eredmények a skálák belső megbízhatóságát mutatják. A szerző leíró statisztikai elemzések eredményeinek sorával mutatja ki a különbségeket és az összefüggéseket a különböző változók között. Az egyik legfontosabb eredmény, hogy a csoporton belüli differenciálás kényszere az egyik legdemotiválóbb tényező a tanítás során, hiszen erre

vonatkozóan nem kapnak képzést a felsőoktatásban. Visszautalnék az osztatlan tanárszakos és diszciplináris alap- vagy mesterszakosok közös képzésére, illetve annak tarthatatlanságára vonatkozó fenti megjegyzésekre, amennyiben a nyelvtanárképzést meg akarjuk változtatni. Igen tanulságos eredmény, hogy a legmagasabb demotivációs értékeket az „eszközhány”, „túl nagy csoportok” és „nincs differenciálás” érték el. A demotiváció azonban csökkenti a tanárok önbizalmát, a pozitív énképet, a szakmai fejlődésre való motivációjukat és a pozitív tapasztalataikat is. Ha ezt sikerült ebben a kutatásban kimutatni, akkor valóban érdemes lenne egy reprezentatív mintán, országos szinten elvégezni ezt a vizsgálatot, hiszen akkor meg is van a magyarázat az Eurobarometer felmérési eredményeire.

Az iskolatípusoknak is nagy szerepe van a tanári motivációban és a munka sikerességében. A gimnáziumi angoltanárok érték el a legjobb eredményt a kognitív tanítási attitűdök szintjén, a siker pedig a szakgimnáziumokban a legkisebb, mint ahogy a forráshiány is itt a legnagyobb a köznevelés szintjén. Ennél alacsonyabb értéket a forráshiány megítélésében csak a felsőoktatásban dolgozó oktatók eredményei mutattak.

A dolgozat további fontos eredménye, hogy szignifikánsan magasabb értékeket értek el a sikeres tanári énkép, nyelvtanítási tapasztalatok és önbizalom skálákon azok a nyelvtanárok, akik 6 hónapnál hosszabb ideig éltek angol nyelvterületen. Ez is egy plusz adalék ahhoz, miként lehetne megreformálni a tanárképzést (részképzésekkel, Erasmus+ mobilitással stb.). A regressziós elemzésből kiderül, hogy a demotiváció a tanításhoz kapcsolódik, nem a szakmai fejlődéshez. A szakmai fejlődésre a tanítással kapcsolatos affektív attitűd hat, ha jól értelmezem a 196. oldalon található szöveget, amelyben talán tévesen jelenik meg a „kognitív attitűd” az utolsó bekezdés 2. sorában (lásd 195. old. 28. Táblázat). A főkutatás a szerző számára egyik legszomorúbb eredménye, hogy a tanárok saját tanulási tapasztalatai általában nem pozitívak.

A végső következtetések egyike, hogy a reflexió mellett a pozitív tanári énkép is fontos szereplő a motivációs folyamatok alakításában. A pozitív énképet egyértelműen a szakmai fejlődés, az attitűd, a tapasztalat és az önbizalom alakítja, és ez az osztályteremben kimutatja hatását. Csizér Kata is kiemeli, hogy „a tanárképzés feladatának kell lennie, hogy a sikeres tanári énkép kereteit megadja a leendő tanároknak” (205. old.).

A dolgozat végén, a kutatás hiányosságai c. részben a szerző maga is utal arra, hogy ez a vizsgálat a saját környezetében fellelhető angoltanárok adatait vette fel. Célszerű lenne kiterjeszteni egy átfogóbb vizsgálatra a kutatást, majd az eredmények alapján ajánlásokat megfogalmazni a felsőoktatás-politikusok irányába. A köznevelésben már elkezdődtek a változások, de a felsőoktatás szintjén is azonnali újításokra lenne szükség.

Csizér Kata feltáró kutatása során egy sor tovább kutatandó témát talált, amelyet a dolgozat végén összegez.

Összegzés

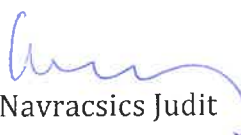
Kritikai megjegyzést nehéz megfogalmazni. Módszertanilag nagyon gondosan kidolgozott kutatás, amely során Csizér Kata magyarországi viszonylatban

elsőként megtalálta és elemezte az angoltanári motivációt befolyásoló tényezőket, azok egymásra hatását, egymással való összefüggéseit. Kutatását és eredményeit a szerző didaktikusan, logikusan írta le, hogy az olvasó számára minden lépés világos legyen, és a mértékre meglegyen a válasz. Talán néhol túl részletes a szöveges elemzés, de jó stílusú, érdekes olvasmány, amelybe néhány elütés, stilisztikai és központozási hiba csúszott csak.

A kérdésem a végén csak annyi: miért nem alkalmas a 2018-as kutatás az itt szereplő adatokkal való összevetésre?

A doktori művet nyilvános vitára alkalmasnak tartom.

Veszprém, 2021. 03. 28.

Dr. Navracsics Judit

